

ANYA A HIRDETMÉNY ELŐTT

Úgy kezdtük életünket az öcsémmel, hogy édesanya világgá kergetett bennünket.

Nem azért, mintha nem tudta volna, mit cselekszik. Nem. Mama teljesen tisztában volt a helyzettel. Napjában kétszer-háromszor végigböngészte a mozgósítási plakátot, órák hosszat álldogált a községháza ajtajára ragasztott nagybetűs hirdetmény előtt. Bal kezével az ajkát morzsolta, jobb mutatóujja pedig a frissen nyomtatott betűk alatt botorkált és időnkint nagyokat sóhajtott.

„AZON HADKÖTELES EGYÉN, KI A JELEN PARANCCSAL SZEMBESZEGÜL,
A HELYSZÍNEEN FELKONCOLTATIK!”

Valahányszor az utolsó mondathoz ért, egész testében megborzongott. Meleg kendőjét úgy igazgatta a vállán, mint amikor egy sebzett fekete madár emeli és csüggeszti a szárnyait: fel-le, fel-le!

Időközönként hazaszaladt. Otthon hátizsákot varrt nekünk kendervászonból, a Hangyából vásárolt méregzöld festékekkel befestette, belerakta a kétváltás fehérneműt és az előírt öt napra szóló élelmet, aztán így szólt hozzánk szívetfagyasztó, rideg hangon:

— Menjetek!

És olyan hajnalban, amikor a kakas sem kukorékol, útnak indított bennünket a két óra járásra fekvő vasútállomásra, Mohospusztára.

— Menjetek! — mondta mégegyszer és a küszöbről visszafordult.

Nagymama, aki napok óta szótlan gyanakvással kísérte a némán végbemenő eseményeket, nem bírta tovább megállni: teljes erejéből kifakadt:

— Nohát asszony! Te aztán anya vagy, mondhatom. Azelőtt is volt háború és nem vége lett? Ennek is vége lesz, tudhatod.

Ennyit hallottunk ki az udvarra, ahol egy percre megálltunk, hogy utolsó pillantást vessünk a sötétben másik felükre forduló gazdasági szerszámokra, amelyek dologi ártatlanságukban nem gyaníthatták, miféle sorsot értek a tegnapi pajkos gyerekek.

Ennyit hallottunk, a többit már el tudtuk képzelni: nagymama a falnak fordul és dörmögő hangján hozzáteszi: „No de én nem avatkozom a dolgodba. Azt csinálsz a kölykeiddel, amit akarsz. Utóvégre a te lelmeden szárad . . .”

— Majd frunk! — kiáltotta el magát az öcsém, de a házban nem válaszolt rá senki, csak a süket csend.

— Hülye! — döftem őt oldalba a könyökömmel. — Nem mondanád meg, ki hozza haza a levelünket, amikor innen ötven kilométerre a front? A rádió bemondta.

— Hát csak meg akartam nyugtatni anyánkat, — felelte és a nyakát behúzta, mint aki még mindig a testvéri hátbadöntögetéstől tart.

— Katonák leszünk, mit izgulsz? — vágtam oda az öcsémnek és ezzel nekiindultunk.

— És hősi halottak? — kérdezte kuncogva Jancsi, amikor már jó félórát mentünk. Addig egy szót sem szóltunk egymáshoz.

— Azt már nem! — válaszoltam neki egy másik félóra múlva. — Legfeljebb hősi dögök. Esetleg!

Addigra más „hadköteles egyének” is feltűntek a pirkadó hajnalban, — szintén hátizsákkal a hátukon bandukoltak, — és nekem rögtön a plakát utolsó sorait juttatták eszembe: „felkoncoltatik”.

— Ne félj, nem kerülünk rá a szoborra. — (Hősi emlékmű, a falu közepén állt.) Abban te ne reménykedj! — tettem még hozzá, hogy illúzióit végképp leromboljam öcsémnek.

— Az pedig kár! — búslakodott Jancsi. — Édesanyánknak nem lesz hol elsi-ratni minket.

— Hát ez igaz! — bólintottam és megálltam.

— Te! Én nem megyek. Sőt azt is bánom, hogy eddig jöttem. Meggondoltam magam. Nem érted? — kiabáltam, amikor észrevettem, hogy az öcsém nem kapcsol.

Most is magam előtt látom a tizenhétéves fiú döbrent arcát és ahogy hátizsákja két pántját markolássza.

— Nem jössz? — kérdezte, de csak a tekintetével, mert szólni nem mert. Kicsi-korától fogva megszokta, hogy az idősebbik dönt. Én gimnáziumot végeztem, ez növelte a tekintélyemet előtte. Sokáig állt lehajtott fővel és várt. Várta, hogy szólok még valamit — az útra.

Éreztem, hogy most meg kell bántanom. Ha haragszik, könnyebb szívvel válik el tőlem.

— Tán nem tudod, de rám ez a hirdetemény nem vonatkozik, — kezdtem. — Diák vagyok, ősz óta egyetemre járok. Engem legfeljebb Pesten lehet bevonul-tatni, — mondtam barátságtalan hangon. Később még barátságtalanabbul foly-tattam: — Mama kívánja, hogy veled menjek és a katonaságnál is kézenfogva vezesselek.

Tudtam, hogy az igazam csak amolyan féligazság, de annyira beleéltem magam, hogy a végén magam is elhittem. Már azt is elképzeltem, hogy mama az öcsém érdekében akar feláldozni. Azért, mert őt jobban szereti nálam. Jancsi akkor még sohasem járt a falunk határain túl. Jómagam pedig már világotjárt, tapasztalt férfiúnak számítottam mama előtt. Az ő szemében ugyan tizenhároméves koromban is az voltam. Attól a perctől kezdve, hogy édesapánk meghalt.

— Ahogy gondolod. Te tudod jobban, — felelte az öcsém elszontyolodva, és búcsúzásul megölelt. — Akkor hát . . . Majd egyszer . . . találkozunk! — tette még hozzá zavartan és elindult.

Láttam a menésén, hogy most esik ki az ablakon: a semmibe. De abban reménykedtem, hogy az idősebb hátizsákosok között majd akad valaki, aki párt-fogásba veszi. Aztán vagy gyámkodik fölötte vagy úgy megrázza, hogy attól azonnal férfivá kell neki érnie.

Én pedig ezután a kertek fölött bujkálva osontam haza. Úgy döntöttem, hogy nem az erdőben, hanem az istállópadlásunkon, a takarmány között rejtőzöm el, mert ott majd a tető is nyújt némi védelmet a hideg ellen. És hogy a lóhere ne zörögjön, nagyon lassan és óvatosan fogtam hozzá rejtekhelyem elkészítéséhez. Itt fogok lakni, gondoltam, mindaddig, míg vége nem lesz a világnak, hogy azután

én is vele pusztuljak. Anyámnak még látnia kell, amikor az istállónkra ráesik a bomba és mostohábbik fia porcikáit véres cafatokban freccsenti szét a levegőbe. Ugyannyira, hogy arca sem lesz felismerhető soha.

S mintha kívánságom nyomban teljesülni akarna, egy csapat repülőgép zúgott el a fejem fölött.

Ám ennél is jobban meglepett, amikor német szó csattant fel az utcán. Úgy hallottam, mintha a mi udvarunkon beszélgetnének a teuton ördögök, és mitagadás, kicsit elakadt a lélegzetem. No, én itt bajosan eszem meg az ötnapi ételmet, gondoltam, pedig még tíz napra is szépen beosztottam volna magamnak.

Fülelni kezdtem.

A német beszéd hamarosan elült. Valaki azonban belépett a pajtába és a létra mozgásából ítélve egyenesen a padlás felé tartott.

Pillanatok alatt behúzódtam a szűrős takarmány közé és lassan, egyenletesen vettem a levegőt.

A szabadon hagyott résen át egyszerre csak megpillantottam anyámat. Vasvillával a kezében közelített felém: készen arra, hogy a takarmánnyal együtt engem is villára szúrjon és ha elbír, a tőlem másfél, két méterre tátongó istállólyukba repítsen.

De még ennél is jobban ijesztett, amikor észrevettem, hogy mama nincs egészen magánál. Amit cselekedni óhajtott, értelmetlen művelet lett volna, mert Sári nevezetű tehenünket ugyanaznap rekvirálták el a németek és hajtották el a hadkötelezettség alól kiöregedett férfiakkal, amikor minket behívtak.

Kíváncsi voltam rá, mikor eszmél föl mama. Vagy ettől kezdve már sohasem fogja tudni, mit csinál?

Amikor láttam, hogy dobálni kezdi mellőlem a lóherét, távolabbról pedig a bükkönyt és csak hányja, hányja, mintha az összes télirevaló takarmányt meg akarná etetni nemlétező tehenünkkel, egyszerre elszorult a szívem és nem bírtam tovább nézni. Kiszóltam a kupacból:

— Ne tessék megijedni, csak én vagyok!

Rámnézett, aztán tovább dolgozott. Azt hitte, hogy álmodik. Sokáig hiába beszéltem hozzá, nem válaszolt. Akkor gyöngéden megfogtam a karját és a létrához vezettem. Szépen, engedelmesen ment le a padlásról.

Akkor tért csak magához, amikor látta, hogy én fönt maradtam és semmilyen hajlandóságot nem mutatok arra, hogy leszálljak a magasból.

— Hát te? — kérdezte elhalóan.

Megvontam a vállam felelet helyett.

— Mama tekintete hirtelen nagyot villámlott:

— Mit akarsz csinálni? — kérdezte olyan kétségbeesetten, hogy a kérdésben a parancs is benne foglaltatott. Biztosan megint a hirdetmény jutott eszébe, és lelki szemei előtt elvonult, ahogy engem, a nagyobbik fiát a rögtönzött vesztőhelyre visznek, hogy ott hatalmas bárdal a kezükben elvégezzék a koncolás műveletét rajtam a tábori csendőrök.

Ettől megnyugodtam, mert éreztem, hogy édesanya engem is szeret, hiszen az öcsémet nem is emlegette. Jobbnak láttam hát az engedelmesség útjára lépni.

— Én? — kérdeztem. — Ugyan mit tehetnék? Bevonulok. — mondtam a lehető legtermészetesebb hangon. — A féltizest még elérem.

Egyenes szándékomat azzal akartam bizonyítani, hogy rögtön porolni kezdtem a ruhámat, hátizsákomat pedig féloldalasan a vállamra akasztottam.

Anyám gyanúja korántsem oszlott el olyan könnyen. Viselkedésem mégis meghatotta.

— Igyál tejet előbb és egyél is valamit! — mondta és megfordult, hogy a pincébe menjen.

A ház olyan üres volt, mintha az eltelt három-négy óra alatt teljesen kifosztották volna. Valósággal kongott belül.

Nagyanyám, szokása szerint már a sarokban gubbasztott. Ő aztán végképp nem értette, mi folyik körülötte és hogy mi történik ebben a felbolydult világban.

Nyugodtan, kényelmesen ettem és sokat. Ezzel is telt az idő. Anyám ki-bejárt: a házból az utcára, az utcáról a házba. Nagymama pedig, mivel akkor már sokat foglalkozott a túlvilággal, úgy tekintett rám, mint valami falánk kísértetre, aki a halála után is hazajár enni.

Pár kilométerre tőlünk bomba robbant, repülőgépek és katonai autók motorzúgása hangzott fel. Anyám megszólalt a küszöbön:

— Ne egyél annyit! Indulj!

— Ezt már nem hagyom itt, — mondtam teli szájjal és a félig üres köcsögre mutattam.

— Jaj! — sikoltott fel az anyám és kirohant az udvarra.

— Egyél nyugodtan! — biztatott nagymama.

Én ettem. Ha nem is nyugodtan, de ettem.

A következő pillanatban furcsa suhogásra lettem figyelmes. Odapillantottam. Mama állt a küszöbön, méteres fűzfavesszővel a kezében és olyan vészujáslóan nézett rám, hogy azonnyomban fölugrottam a lócáról, fölkaptam a hátizsákomat és úgy iszkoltam ki a szobából, hogy még a sapkámat is ott felejtettem az asztalon. Mi történt? — kérdeztem magamtól, amikor a friss levegőn eszemhez tértem. Anyánk soha meg nem vert. Ha apa bántott minket, ez gyakran előfordult, hát akkor addig sírt, amíg apánk a verést abba nem hagyta.

Gyerünk! — gondoltam magamban. Ennek a fele se tréfa.

Nagymama kiált a küszöbre és onnan átkozódott:

— Te anya vagy? Te! Tudod, mi vagy te? Boszorkány, az vagy. Szégyelld magad! No nézd csak: ilyen asszonyt! . . . Tudod, mit csináltam én az apáddal? Egy nagy ládába bújtattam és a ganéj közé raktam. Te!

— Gyerünk, ha menni kell — mondtam hangosan és a kiskaput kitártam. — Gyerünk!

— Ez akkor volt! — felelt vissza mama az anyjának. — De most! . . . Megbökdösik a kazlakat! . . . — kiáltotta, az utolsó szavakat sírva.

Így mentünk egész az állomásig: én elől, a mama utánam.

A vesszőt nem dobta el, csak az indulásnál, amikor a peronra fölléptem.

—Fhü! — fújtam egy nagyot a kupéban. — Ez nehéz volt!

A hátizsákot sem volt időm ledobni, úgy estem rá az ülésre. Pedig a háború csak ezután kezdődött, nekem és az öcsémnek is.